

kazirodztwo

redakcja
Marek Mozgawa

kazirodztwo

redakcja
Marek Mozgawa

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Wolters Kluwer

Warszawa 2016

Wydawca
Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący
Kinga Zając

Opracowanie redakcyjne
Anna Krzesz

Łamanie
Andrzej Gudowski

Projekt graficzny okładki
Marcin Domitrz

Tłumaczenie streszczeń
Dr Aneta Michalska-Warias

Komitet organizacyjny konferencji
Prof. dr hab. Marek Mozgawa
Dr Katarzyna Nazar
Dr Joanna Piórkowska-Flieger
Mgr Piotr Poniąkowski
Mgr Krzysztof Wala

© Copyright by
Wolters Kluwer SA, 2016

ISBN: 978-83-264-8646-3

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przykopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów	9
Wstęp	11
Karol Dąbrowski Kazirodztwo w pomnikach europejskiego prawa karnego do XVIII wieku (<i>Incest in the monuments of European criminal law until the 18th century</i>)	15
Grzegorz Smyk Kazirodztwo jako przedmiot regulacji nowożytnych kodyfikacji prawa karnego (<i>Incest as the object of regulation of modern criminal law codifications</i>).....	32
Patrycja Kozłowska-Kalisz Racjonalizacja penalizacji kazirodztwa (<i>Justification for incest penalization</i>).....	47
Katarzyna Nazar Analiza ustawowych znamion przestępstwa kazirodztwa (<i>Analysis of the statutory features of the offence of incest</i>)	62
Wiesław Koziulewicz Ustawowe znamiona przestępstwa kazirodztwa w orzecznictwie Sądu Najwyższego (<i>Statutory features of the offence of incest in the Supreme Court jurisdiction</i>)	81
Aneta Michalska-Warias Kazirodztwo a pokrewieństwo prawne i biologiczne (<i>Incest and the legal and biological relationship</i>)	92

Marek Kulik

Przestępstwo kazirodztwa w wybranych państwach
(*The offence of incest in selected countries*) 110

Monika Płatek

Kodeksowe ujęcie kazirodztwa – pozorny zakaz i pozorna ochrona
(*The statutory incest – sham prohibition and sham protection*) 124

Marek Mozgawa

Przestępstwo kazirodztwa w świetle badań empirycznych
(*The offence of incest in the light of empirical research*) 164

Magdalena Budyn-Kulik

Psychologiczne i wiktymologiczne aspekty kazirodztwa
(*Psychological and victimological aspects of incest*) 196

Ksenia Kakareko

Kazirodztwo a zmiany społeczno-kulturowe rodziny
(*Incest and social and cultural changes of the family*) 223

Agnieszka Szczekala

Przeszkody małżeńskie pokrewieństwa i przysposobienia
oraz ustalenie stanu cywilnego a zakaz kazirodztwa
(*Consanguinity and adoption impediments to marriage,
and the civil status and prohibition of incest*) 240

Jacek Sobczak

Bioetyka a kazirodztwo. W kwestii dobra chronionego
w odniesieniu do przestępstwa kazirodztwa
(*Bioethics and incest. About the protected value in case
of the offence of incest*) 255

Marzanna Ciesielka

Kazirodztwo w ujęciu genetycznym
(*Incest from the genetics point of view*) 271

Hanna Bis Wencel, Bożena Nowakowicz-Dębek,

Agnieszka Rowicka, Łukasz Wlazło

Kojarzenia krewniacze i ich konsekwencje w świecie zwierząt
(*Pairings of genetically closely related organisms and their consequences
in the animal world*) 281

Jolanta Kociuba

Psychospołeczne i kulturowe uwarunkowania kazirodztwa
(*Psychological, social and cultural conditions of incest*) 308

Bibliografia..... 329

Wykaz skrótów

Akty prawne

- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
- k.c. – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 121 z późn. zm.)
- k.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.)
- k.k. z 1932 r. – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 60, poz. 571 z późn. zm.)
- k.k. z 1969 r. – ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 13, poz. 94 z późn. zm.)
- k.p.c. – ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 101 z późn. zm.)
- k.p.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.)
- k.r.o. – ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 2082 z późn. zm.)
- p.a.s.c. – ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz. U. poz. 1741 z późn. zm.)
- ustawa z 2009 r. – ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 206, poz. 1589 z późn. zm.)

Czasopisma i publikatory

CPKiNP	– Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych
Dz. U.	– Dziennik Ustaw
Dz. Urz. WE/UE	– Dziennik Urzędowy Wspólnoty Europejskiej/Unii Europejskiej
KZS	– Krakowskie Zeszyty Sądowe
OTK	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
PiP	– Państwo i Prawo
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
PPK	– Przegląd Prawa Karnego
PS	– Przegląd Sądowy
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
WPP	– Wojskowy Przegląd Prawniczy

Organy

SA	– sąd apelacyjny
SN	– Sąd Najwyższy
TK	– Trybunał Konstytucyjny

Wstęp

7 grudnia 2015 r. na Wydziale Prawa i Administracji UMCS w Lublinie odbyło się VII Lubelskie Seminarium Karnistyczne pt. „Kazirodztwo”, zorganizowane przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości oraz Katedrę Prawa Karnego i Kryminologii UMCS. W niniejszej książce prezentowane są naukowe rezultaty tej konferencji.

W pierwszej części konferencji obradom przewodniczył prof. dr hab. Marek Mozgawa, a zaprezentowane zostały następujące referaty: dr. Karola Dąbrowskiego (UMCS Lublin) pt. *Kazirodztwo w pomnikach europejskiego prawa karnego do XVIII wieku*; prof. dr. hab. Grzegorza Smyka (UMCS Lublin) pt. *Kazirodztwo jako przedmiot regulacji nowożytnych kodyfikacji prawa karnego*; dr. Patrycji Kozłowskiej-Kalisz (UMCS Lublin) pt. *Racjonalizacja penalizacji kazirodztwa* oraz dr. Katarzyny Nazar (UMCS Lublin) pt. *Analiza ustawowych znamion przestępstwa kazirodztwa*.

W drugiej części obradom przewodniczyła prof. dr hab. Monika Płatek (UW), a referaty wygłosili: sędzia SN Wiesław Koziulewicz pt. *Ustawowe znamiona przestępstwa kazirodztwa w orzecznictwie Sądu Najwyższego*; dr. Aneta Michalska-Warias (UMCS Lublin) pt. *Kazirodztwo a pokrewieństwo prawne i biologiczne*; dr hab. Marek Kulik (UMCS Lublin) pt. *Przestępstwo kazirodztwa w wybranych państwach* oraz prof. dr hab. Wiaczesław Nawrocki (profesor emerytowany) i dr. Mikołaj Seńko (Lwowski Narodowy Uniwersytet im. Iwana Franki) pt. *Kazirodztwo w ujęciu ukraińskiego prawa karnego*. Ten ostatni referat nie znalazł się w niniejszym opracowaniu z uwagi na fakt, iż autorzy nie złożyli go do druku.

W części trzeciej konferencji obradom przewodniczył prof. dr hab. Jacek Sobczak (SN, SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny w Warszawie), a przedstawiono następujące referaty: prof. dr hab. Monika Płatek (UW) pt. *Kodeksowe ujęcie kazirodztwa – pozorny zakaz i pozorna ochrona*;

prof. dr hab. Marek Mozgawa (UMCS Lublin, IWS Warszawa) pt. *Przestępstwo kazirodztwa w świetle badań empirycznych*; dr hab. Magdalena Budyn-Kulik (UMCS Lublin, IWS Warszawa) pt. *Psychologiczne i wiktymologiczne aspekty kazirodztwa*; dr Ksenia Kakareko (UW) pt. *Kazirodztwo a zmiany społeczno-kulturowe rodziny* oraz dr Agnieszka Szczekała (UMCS Lublin) pt. *Przeszkody małżeńskie pokrewieństwa i przysposobienia oraz ustalenie stanu cywilnego a zakaz kazirodztwa*.

W czwartej, ostatniej części seminarium obradom przewodniczył sędzia SN Wiesław Koziulewicz, a zaprezentowano następujące referaty: *Bioetyka a kazirodztwo. W kwestii dobra chronionego w odniesieniu do przestępstwa kazirodztwa* – prof. dr hab. Jacek Sobczak; *Kazirodztwo w ujęciu genetycznym* – dr Marzanna Ciesielka (Uniwersytet Medyczny Lublin); *Kojarzenia krwińnicze i ich konsekwencje w świecie zwierząt* – prof. dr hab. Hanna Bis Wencel, prof. dr hab. Bożena Nowakowicz-Dębek, mgr Agnieszka Rowicka, dr Łukasz Wlazło (Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie)

oraz *Psychospołeczne i kulturowe uwarunkowania kazirodztwa* – dr hab. Jolanta Kociuba (UMCS Lublin).

W dyskusji poruszono wiele wątków związanych z problematyką będącą przedmiotem konferencji, koncentrując się przede wszystkim na kwestii zasadności karalności kazirodztwa. Szereg interesujących uwag poczyniono w aspekcie genetycznej racjonalizacji penalizacji kazirodztwa. W szerokim zakresie uczestnicy seminarium odnieśli się do wyników badań kryminologicznych dotyczących analizowanego zjawiska. Wskazano, iż penalizacja określonych zachowań stanowi *ultima ratio* i możliwe zwiększenie liczby związków kazirodczych w pierwszym rzędzie powinno być eliminowane przez odpowiednią edukację społeczeństwa. Wskazano również, że pozakarnymi sankcjami dotyczącymi zachowań zabronionych przez art. 201 k.k. dysponuje prawo cywilne, w szczególności przez uregulowanie przeszkód małżeńskich w art. 14 i 15 k.r.o. i pozbawienie władzy rodzicielskiej (w pewnych sytuacjach stosunki kazirodcze mogłyby być uznane za rażące nadużycie tej władzy); racją takich sankcji jest zasada dobra dziecka i dobra rodziny. Podniesiono również niektóre kwestie historyczne, wskazując m.in., że w ujęciu historycznym konsekwencje kazirodztwa bywały bardziej dolegliwe w prawie cywilnym niż w prawie karnym (jak np. w Kodeksie Napoleona, który pozbawiał dzieci ze związków kazirodczych wielu praw rodzinnych).

Przedstawione referaty podkreśliły wielopłaszczyznowość podniesionej problematyki, jak również niezwykłą złożoność zagadnień pojawiają-

cych się w procesie analizy dogmatycznej oraz w praktycznym stosowaniu prawa. Kazirodstwo (i jego ocena, zarówno prawnokarna, jak i moralna) zdaje się jednym z najbardziej kontrowersyjnych problemów społecznych. Można sądzić, że materiały będące pokłosem konferencji mogą stać się inspiracją do dalszej, jeszcze bardziej pogłębionej dyskusji nad problematyką kazirodstwa i pozwolą Czytelnikowi na zajęcie własnego stanowiska w tej materii.

Prof. dr hab. Marek Mozgawa

Kazirodtwo w pomnikach europejskiego prawa karnego do XVIII wieku

Pod pojęciem „pomniki europejskiego prawa karnego” będę rozumieć zbiory aktów prawnych i pojedyncze akty prawne, uznawane w literaturze historyczno-prawnej za najważniejsze dla rozwoju europejskiego prawa karnego. Rozważania rozpocznę od kodyfikacji justyniańskiej, a zakończę na Terezjanie (Constitutio Criminalis Theresiana) z 1768 roku. Kodyfikacje karne, takie jak Józefina (Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung) czy część karna Landrechtu pruskiego z 1794 roku, przynależą już do kolejnej epoki rozwoju prawa karnego – wielkich kodyfikacji i zostaną omówione w niniejszym zbiorze w rozdziale autorstwa Grzegorza Smyka. Skupię się więc na przedstawieniu historycznych odpowiedników obecnie obowiązującego polskiego art. 201 k.k.¹ Pominę zarazem regulacje karne sytuujące się czasowo między Caroliną (Contitutio Criminalis Carolina) a Terezjaną, np. ordynacje poszczególnych krajów niemieckich czy Landrecht Wschodniopruski z 1721 roku. Dostrzegalne związki między Ferdinandą z 1656 roku, Leopoldiną z 1675 roku a Terezjaną zasługują na osobne opracowanie².

¹ „Kto dopuszcza się obcowania płciowego w stosunku do wstępnego, zstępnego, przysposobionego, przysposabiającego, brata lub siostry, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5”.

² S. Hehenberger, „... Ich bin mit diesem Knecht geschwistrigt Kinder...”. *Das Prozeß gegen Maria Stumvollin und Johann Scherb (Freistadt/Weinberg) als Beispiel der Strafpraxis beim Delikt „Inzest” im 18. Jahrhundert*, Jahrbuch des OÖ. Musealvereines Gesellschaft für Landeskunde 1999, t. 144, s. 202.

1. Kazirodztwo w prawodawstwie rzymskim

W prawie rzymskim kazirodztwo mieściło się w pojęciu *incestum*, które „oznaczało w sensie szerokim każdy akt niemoralny, haniebny i bezbożny, sprzeczny z dobrymi obyczajami. W sensie ścisłym obejmowało swoim zakresem dwa przestępstwa. Po pierwsze – złamanie nakazu zachowania czystości przez westalkę (...); po drugie – współżycie seksualne pomiędzy najbliższymi krewnymi i powinowatymi, pomiędzy którymi zabronione było małżeństwo, a zatem współcześnie rozumiane kazirodztwo”³. Osoby pozostające w związku kazirodczym nie były małżonkami, związek kazirodczy nie był małżeństwem, a instytucja małżeństwa kazirodczego nie istniała, do zawarcia małżeństwa nie dochodziło, czyli innymi słowy uznanie związku kazirodczego za małżeństwo było niedopuszczalne. Zakazy małżeńskie sformułowane w *Instytucjach* Justyniana z 533 roku mogą wydawać się obecnie skomplikowane, a to ze względu na powiązanie ich z instytucją władzy ojcowskiej i możliwości uwolnienia spod niej (emancypacji). Dotyczyło to na przykład małżeństwa między mężczyzną i kobietą, która stała się jego siostrą wskutek przysposobienia przez jego ojca (*Instytucje* 1, 10, 2): „(...) jeśliby [kobieta] jakaś stała się dla ciebie przez przysposobienie siostrą, jak długo oto trwa przysposobienie, małżeństwo między tobą a nią nie może oczywiście istnieć; kiedy przysposobienie natomiast ulegnie rozwiązaniu przez uwolnienie [jej] od podległości władzy ojca, będziesz mógł ją pojąć za żonę. Ale też jeżeli ty zostaniesz uwolniony od tej podległości, nic nie stoi na przeszkodzie małżeństwu”⁴.

W przypadkach kazirodztwa rozumianego jako zawarcie małżeństwa między zstępnym a wstępnym, bratem a siostrą, przysposabiającym a przysposobioną w *Instytucjach* powiedziano wprost: „nie ma męża ani żony, ani małżeństwa, ani związku małżeńskiego, ani posagu. Zatem ci, co rodzą się z takiego związku, nie podlegają władzy ojca, lecz są takimi, jeśli chodzi o władzę ojcowską, jakimi są ci, których matka poczęła przygodnie” (*Instytucje* 1, 10, 12)⁵. Pojawiła się więc kara utraty władzy ojcowskiej wobec dzieci

³ J. Misztal-Konecka, *Konsekwencje kazirodztwa na gruncie rzymskiego prawa prywatnego* (w:) A. Dębiński, M. Wójcik (red.), *Współczesna romanistyka prawnicza w Polsce*, Lublin 2004, s. 176.

⁴ *Instytucje Justynianiana*, tłum. C. Kunderewicz, Warszawa 1986, s. 29. Identycznie w oparciu o to samo źródło: J. Warylewski, *Przestępstwa seksualne*, Gdańsk 2001, s. 228; tenże, *Zakaz kazirodztwa w kodeksie karnym oraz w ujęciu porównawczym*, PS 2001, nr 5, s. 69.

⁵ *Instytucje...*, s. 31.

pochodzących z kazirodczego związku⁶. Z tym wiązały się – w uproszczeniu – wyłączenia w zakresie spadkobrania i alimentacji.

Ściśle zaś biorąc od strony karnoprawnej, sankcje za kazirodztwo ulegały w prawie rzymskim różnym zmianom. Do okresu dominatu regulacje w tej mierze nie były jasne i nie pozwalają na kategorię stwierdzenie, iż w przypadku kazirodztwa kara śmierci groziła mężczyźnie, a kara wygnania kobiecie albo odpowiedzialność za czyn spadała wyłącznie na mężczyznę⁷. Kwalifikacja kazirodztwa pojawia się w konstytucjach cesarskich późnego Rzymu, ale sankcje nie były precyzyjne. Jedynie upraszczając, można uznać, że sprawca podlegał deportacji. Wprawdzie Teodozjusz I Wielki (panujący w latach 347–395) przewidział konfiskatę majątku i spalenie żywcem dzieci rodzeństwa, które zawarło małżeństwo, ale kara ta została rychło złagodzona przez jego synów, Arkadiusza i Honoriusza⁸. Ich konstytucja z roku 396, „potwierdzając zakazy związków pomiędzy najbliższymi krewnymi i powinowatymi, w miejsce kary śmierci i konfiskaty majątku wprowadziła łagodniejsze dolegliwości majątkowe. Podstawową sankcją stał się przepadek posagu na rzecz fiskusa. Równocześnie wprowadzone zostały ograniczenia swobody testowania i rozporządzania majątkiem, uniemożliwiające uposażenie dzieci pozamałżeńskich i kazirodczego partnera”⁹. Nastąpiła więc – jak napisała Joanna Misztal-Konecka – „znacząca modyfikacja koncepcji polityki państwowej wobec kazirodztwa. W miejsce instrumentów ściśle penalnych ustawodawca opowiedział się za nałożeniem na winnych szereg niedogodności majątkowych i cywilnoprawnych”¹⁰.

Wzmiankowany Justynian Wielki po wydaniu *Instytucji* zróżnicował w noweli nr 12 sankcje karne wobec sprawców kazirodztwa w zależności od tego, czy sprawca posiadał dzieci z legalnego związku i do jakiej klasy społecznej przynależał. Na surowsze kary składały się: konfiskata majątku, chłosta i wygnanie; na łżejsze – przekazanie majątku legalnym zstępny z jednoczesną ich emancypacją, a kolejno utrata stanowisk i wygnanie. Ponadto łagodniej traktowano mieszkańców wschodniej części imperium (w tym zamieszkałych tam Żydów), którym Justynian zadedykował nowelę nr 139. Inna znowuż nowela nr 154 dla prowincji Mezopotamia i Osroene

⁶ J. Misztal-Konecka, *Konsekwencje kazirodztwa...*, s. 185.

⁷ D.C.A. Gründler, *Systematische Entwicklung der Lehre von der Verjährung der peinlichen Strafe nach gemeinen und besonderen Rechten*, Halle 1796, s. 135.

⁸ J. Misztal-Konecka, *Zakaz kazirodztwa w prawie rzymskim i prawodawstwo kościelne (III–VI w.)*, Zeszyty Prawnicze UKSW 2011, z. 11.1, s. 223.

⁹ J. Misztal-Konecka, *Incestum w prawie rzymskim*, Lublin 2007, s. 178.

¹⁰ Tamże.

Problemy poruszone w publikacji dotyczą m.in. analizy dogmatycznej przestępstwa kazirodstwa oraz zagadnień prawno porównawczych, kryminologicznych, psychologicznych i wiktymologicznych kazirodstwa. Przedstawiono w niej również wiele innych interesujących kwestii związanych z omawianą tematyką, takich jak:

- bioetyka a kazirodstwo,
- kazirodstwo w ujęciu genetycznym,
- psychospołeczne i kulturowe uwarunkowania kazirodstwa,
- kazirodstwo w świecie zwierząt.

Książka zawiera zbiór referatów prezentujących różne aspekty zjawiska kazirodstwa, wygłoszonych podczas VII Lubelskiego Seminarium Karnistycznego zorganizowanego przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości oraz Katedrę Prawa Karnego i Kryminologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

Książka jest przeznaczona dla szerokiego kręgu odbiorców, przede wszystkim praktyków (sędziów, prokuratorów, adwokatów) oraz przedstawicieli nauki prawa karnego.

ISBN 978-83-264-8646-3

9 788326 486463

Cena 79 zł
(w tym 5% VAT)

Zamówienia:

infolinia 801 04 45 45, fax 22 535 80 01
zamowienia@wolterskluwer.pl
www.profinfo.pl

9 788326 486463 W01P01